

Соломаха Анжеліка
канд. філолог. наук, доцент

КОНЦЕПТ «ВТОРИННА МОВНА ОСОБИСТІСТЬ» В ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Анотація

У статті автор звертається до питання необхідності певних змін в науковій парадигмі методики навчання іноземній мові, методологічною основою якої на сучасному етапі свого розвитку стала лінгводидактика. Центральним концептом лінгводидактики є концепт «мовна особистість», який, з огляду на специфічність навчальної дисципліни «Методика навчання іноземній мові», трансформується в концепт «вторинна мовна особистість», формування якої передбачає оволодіння іноземною мовою не лише на рівні мовного коду, а й інтеграцію особистості, яка її вивчає, в мовну картину світу її носіїв.

Ключові слова: лінгводидактика, методика навчання іноземних мов, мовна особистість, вторинна мовна особистість, комунікативна особистість, мовна картина світу.

На сучасному етапі розвитку глобалізованого світу процес навчання іноземних мов повинен відбуватися не лише на комунікативній основі, яка дозволяє здійснювати спілкування тільки на побутовому рівні, а й у рідчій соціокультурній модулі, яка передбачає можливість міжкультурної комунікації особистостей.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ще у ХІХ сторіччі видатний німецький лінгвіст Вільгельм фон Гумбольдт зазначав: “В каждом языке заложено самобытное мирозерцание. Как отдельный звук встает между предметом и человеком, так и весь язык в целом выступает между человеком и природой, воздействующей на него изнутри и извне. И каждый язык описывает вокруг народа, которому он принадлежит, круг, откуда человеку дано выйти лишь постольку, поскольку он тут же вступает в круг другого языка” [3, с. 80]. Саме тому навчання іноземній мові – це обов’язково процес навчання міжкультурній комунікації, тобто спілкуванню мовних особистостей, які належать до різних культур та які повинні вийти з кола своєї мови як відбитку культури та «вступити у коло іншої мови» [3, с. 80]. Отже людина, яка хоче опанувати іноземну мову, повинна не лише вміти висловлюватися цією мовою, а й засвоїти культурні норми, систему цінностей та життєві орієнтири її носіїв та інтегрувати їх у свою власну сформовану рідною мовою картину світу. Саме тому методологічною основою навчання іноземних мов стає лінгводидактика з її основним концептом мовної особистості, яка «... пронизує всі аспекти вивчення мови, і одночасно стирає кордони між дисциплінами, що досліджує людину, оскільки неможливо дослідити людину за межами її мови» [7, с. 36-40], а головною метою навчання іноземних мов є формування власне цієї мовної особистості, а саме вторинної мовної особистості, адже зрозуміло, що студент

вже володіє рідною мовою, тому первинна мовна особистість в нього сформована.

Аналіз останніх публікацій. Зазначемо, що звернення до мовної особистості взагалі, та до вторинної мовної особистості зокрема, а також виникнення лінгводидактики як окремого наукового напрямку, безпосередньо пов'язано зі зміною наукової парадигми у загальному мовознавстві, а саме перехід від розуміння мови як системи до дослідження мовних явищ в антропоцентричному річищі. Мова та мовні явища розглядаються в роботах сучасних лінгвістів у зв'язку з народом – її носієм – та його культурою. Відповідно методика навчання іноземних мов, яка безпосередньо пов'язана з мовознавством, починає змінюватися, використовуючи здобутки загального мовознавства, лінгвокультурології та етнолінгвістики, які розглядають мовну особистість як таку, що знаходить своє відображення у мові (текстах) та завдяки мові (дослідження Г.І. Богіна [1], В.В. Виноградова [4], С.Г. Воркачева [5], В.І. Карасика [6], А.Н. Приходько [9], І.В. Сентенберга [10]). На думку лінгвістів, мовна особистість – це багатокомпонентний комплекс мовних здібностей та вмінь, готовність до здійснення мовленнєвої діяльності, яка класифікується з одного боку за видами (говоріння, читання, письмо та аудіювання), а з іншого – за рівнями мови, тобто фонетикою, граматиною і лексикою. Лінгводидактика у свою чергу дає опис моделей вторинної мовної особистості, її рівней, механізмів та умов формування [7, 8, 10, 12].

Відповідно методика навчання іноземних мов починає науково обґрунтовувати різноманітні моделі формування вторинної мовної особистості в конкретних умовах навчання. Предметом дослідження методики стає вторинна мовна особистість як мета навчання та процес розвитку здатності до мовленнєвої діяльності мовою, що вивчається. Сучасна лінгводидактика та методика у широкому розумінні визначають вторинну мовну особистість як сукупність здібностей людини до іншомовного спілкування на міжкультурному рівні, тобто на рівні розуміння всіх культурних, психологічних, історичних та інших особливостей носія мови [2, с.46].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасна лінгводидактика продовжує роботу над визначенням структури та змісту вторинної мовної особистості, а методика навчання у свою чергу взагалі лише на початку розробки шляхів її формування у процесі навчання іноземній мові майбутніх фахівців у галузі освіти, які у свою чергу у подальшій професійній діяльності сформулюють її у своїх учнів. **Формулювання цілей статті.** Тому метою нашої статті є уточнити зміст концепту «вторинна мовна особистість» в теорії та методиці навчання іноземних мов для подальшої розробки шляхів та моделей її формування у процесі навчання іноземній мові майбутніх вчителів.

Виклад основного матеріалу. Загальноприйнятим є розуміння ієрархічності структури мовної особистості та виділення трьох її рівнів, а саме:

1) вербально-семантичного, що передбачає традиційний опис формальних засобів вираження певних значень;

2) когнітивного, одиницями якого є поняття, ідеї, концепти, які складаються у впорядковану, систематизовану картину світу певної мовної індивідуальності та відображають ієрархію її цінностей;

3) прагматичного, що включає цілі, мотиви, інтереси, настанови та інтенціональності [7].

Можна стверджувати, що на першому рівні формується вторинна, проте не мовна, а комунікативна особистість. Студентом засвоюється фонетична, лексична та граматична структура мови, тобто відбувається засвоєння мови як системи, не заглиблюючись у додаткові змісти мовних одиниць. Така комунікативна особистість здатна здійснювати спілкування у типових життєвих ситуаціях. Проте міжкультурного спілкування вторинна комунікативна особистість здійснити не може, адже в неї відсутня сформована асоціативно-вербальна мережа мови, що дозволяє заглибитися у мовну картину світу носія мови, яка вивчається. Говорити про вторинну мовну особистість людини можливо лише при розумінні нею мови як національної мовної картини світу народу, мову якого вивчається, тобто розуміння іншомовної концептуальної, глобальної картини світу, закарбованої засобами цієї мови. Під *національною мовною картиною світу* ми розуміємо «... світосприйняття та світорозуміння, яке виражається засобами певної мови, вербалізована інтерпретація, осмислення мовним соціумом навколишнього середовища» [11, с. 118]. Національна мовна картина світу – це вербалізована когнітивна основа народу-носія мови, що складається з вербальних прецедентів. Саме розуміння мовних явищ іноземної мови на рівні вербальних прецедентів, концептів дозволяє говорити не про вторинну комунікативну, а про вторинну мовну особистість. Сформованість вторинної мовної особистості визначається розвитком вміння розпізнавати мотиви та настанови людини, що належить до іншого соціуму, в якому діє інша, можливо навіть протилежна до рідної, система цінностей, норм та оцінок, та, як наслідок, формується інофон концептуальної картини світу, який дозволяє мовцю зрозуміти нову для нього соціальну дійсність [12, с. 277-278]. Саме така вторинна особистість здатна здійснювати міжкультурну комунікацію, реалізуючи тим самим прагматичні цілі мовлення, адже у кожний момент своєї мовленнєвої діяльності такий мовець одночасно постає вже у трьох іпостасях як сукупність "особистісних" феноменів – як особистість мовна, мовленнєва, комунікативна [8, с.187].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Підсумовуючи, зазначимо, що, на нашу думку, сучасна українська іншомовна освіта направлена не на формування вторинної мовної особистості, а скоріше на формування вторинної комунікативної особистості, що насамперед пов'язано з проблемою викладацького складу як ВНЗ, так і вчителів у середніх учбових закладів, адже визначаючи професійну готовність здійснювати навчання студентів та школярів іноземній мові, оцінюється рівень іншомовної комунікативної компетентності такого фахівця, в той час як, виходячи з вищезазначеного, необхідно визначати також і ступень сформованості вторинної мовної особистості майбутнього

вчителя іноземних мов. Саме тому дослідження складових вторинної мовної особистості вчителя іноземних мов, розробка шляхів та моделей її формування у процесі професійної підготовки, визначення критеріїв перевірки її сформованості тощо є нагальними потребами сучасної лінгводидактики та методики навчання іноземних мов, що сприятиме загальному покращенню рівня викладання іноземних мов в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Богин Г.И.* Уровни и компоненты речевой способности человека. [Текст] / Г. И. Богин – Калинин: КГУ, 1975. – 106 с.
2. *Гальскова Н.Д.* Современная методика обучения иностранным языкам: Пособие для учителя. [Текст] / Н. Д. Гальскова – М.: АРКТИ-ГЛОССА – 2000, 165с.
3. *Гумбольдт В.* О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества [1830-1835]. [Текст] / В. Гумбольдт Избранные труды по языкознанию.– М., 1984. – 298 с.
4. *Виноградов В.В.* О языке художественной прозе. [Текст] / Виноградов В. В. Избранные труды, Т. 5. – М.: Наука, 1980. – 362 с.
5. *Воркачев С.Г.* Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / В.Г. Воркачев С.Г. // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64-72.
6. *Карасик В.И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс. [Текст] / Карасик В. И. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
7. *Караулов Ю. Н.* Русский язык и языковая личность. [Текст] / Караулов Ю. Н. – М.: Издательство ЛКИ, 2010 – 264 с.
8. *Красных В.В.* "Свой" среди "чужих": миф или реальность? [Текст] / Красных В.В. – М.: ИТДГК "Гнозис", 2003. – 375 с.
9. *Приходько А.Н.* Синтаксис естественного языка в фокусе когнитивно-дискурсивной парадигмы /А. Н. Приходько // Проблемы переключенности, коммуникативной та когнітивної лінгвістики.– Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2003. – №609. – С. 84-89.
10. *Сентенберг И.В.* Языковая личность в коммуникативно-деятельностном аспекте. [Текст] / Языковая личность: проблемы значения и смысла. / И. В. Стетенберг – Волгоград: Перемена, 1994. – С. 14-24.
11. *Соломаха А. В.* Взаємозв'язок світу, етносу та мови (до питання про мовну картину світу) / А.В. Соломаха // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство): Зб. наукових праць.– К: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – Випуск 1. – 209. – С.117-121.

12. Халеева И. И. Вторичная языковая личность как реципиент инфонного текста // Язык-система. Язык-текст. Язык-способность. [Текст] /Халеева И. – М., 1995. – С. 277-278.

Аннотация

Соломаха Анжелика Концепт «вторичная языковая личность» в теории и методике обучения иностранных языков.

В статье автор обращается к вопросу необходимости некоторых изменений в научной парадигме методики обучения иностранных языков, методологической основой которой на современном этапе своего развития стала лингводидактика. Центральным концептом лингводидактики является концепт «языковая личность», который в силу специфичности учебной дисциплины «Методика обучения иностранным языкам» трансформируется в концепт «вторичная языковая личность», для формирования которой необходимо овладение языком не только как языковым кодом, но и интеграцию изучающей язык личности в языковую картину мира его носителей.

Ключевые слова: лингводидактика, методика обучения иностранным языкам, языковая личность, вторичная языковая личность, коммуникативная личность, языковая картина мира.